

ПРАВОВА ПРИРОДА КОНТРЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО

JURIDICAL NATURE OF COUNTER-PROTECTION OF CIVIL RIGHTS TO IMMOVABLE PROPERTY

Спесівцев Д.С., к.ю.н.,
старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Стаття присвячена розгляду проблеми правової природи контрзахисту суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно. Її аналіз з огляду на нормативну та наукову нерозробленість здатен створити доктринальне підґрунтя для вирішення реальних проблем у практиці правореалізації і правозастосування.

Автор встановлює, що контрзахист суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно в контексті темпоральної послідовності завжди слідує за захистом таких прав і являє собою заходи, що вживаються особою на протипагу (як протидія) застосованим опонентом способом захисту суб'єктивних цивільних прав на відповідні блага.

За загальним правилом контрзахист суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно є протиправною поведінкою, оскільки спрямовується на протидію захисту, що, своєю чергою, являє собою правомірну поведінку як реакцію особи на протиправні прояви з боку інших осіб. Із цього випливає, що контрзахист телеологічно пов'язується з порушенням, невизнанням або оспорюванням суб'єктивних цивільних прав на нерухомість, у зв'язку із чим також переймає правомірні ознаки відповідних протиправних проявів.

Водночас контрзахист суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно може виступати формою зловживання суб'єктивним цивільним правом, зокрема процесуальним правом на захист, якщо таке право здійснюється особою на протипагу захисту, здійснюваного опонентом. Специфіка процесуальної форми вирішення цивільно-правового спору, визначена, зокрема, принципом змагальності сторін, встановлює можливість особи застосовувати контрзахист суб'єктивних цивільних прав. Зокрема, порушник може здійснювати спроби нейтралізувати захист опонента шляхом звернення до суду з позовом про захист суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно, які взагалі йому не належать.

Контрзахист суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно може мати правомірний характер у разі, коли через специфіку юридичної ситуації його протиправність може бути встановлена лише з огляду на обставину, що настане і яка набуде юридичного значення в майбутньому.

Ключові слова: нерухоме майно, захист, контрзахист, зловживання правом, юридичний спір.

The article is dedicated to consideration of the problem of juridical nature of counter-protection of civil rights to immovable property. The analysis of this unresearched in doctrine and unregulated by legislative provisions problem can create the scientific basis for solution the real situations in practice of right-realization and law-enforcement.

The author notes that the counter-protection of civil rights to immovable property in context of temporal subsequence is always follows the protection of such rights and is the mean that is used as counteraction for the means of the protection had been committed by the opponent.

As a rule counter-protection of civil rights to immovable property is an illegal behavior as it aims to counteract to the protection of such rights that is the legal behavior and the reaction to illegal behavior of another person. In this context the counter-protection of civil rights to immovable property teleologically united with violation, non-recognition or dispute of the rights to immovable property and because of this takes over the illegal character.

At the same time the counter-protection of civil rights to immovable property can be the form of the abuse of subjective civil right, particularly of the procedural right to protection, in cases when such right is realized by the person against the protection used by opponent. The specificity of procedural form of solution of a juridical dispute determined particularly by the adversarial principle defines the possibility of a person to use counter-protection of subjective civil rights. For example the violator can attempt to neutralize the protection of rights used by the opponent by suing him in order to "protect" the rights to immovable property that do not belong to the plaintiff.

The counter-protection of civil rights to immovable property can be the legal behavior in cases when it illegality can be found out only paying attention to the circumstance that will appear and get juridical mean in future.

Key words: immovable property, protection, counter-protection, abuse of rights, legal dispute.

Постановка проблеми. Проблема контрзахисту суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно не знайшла розкриття ані на рівні нормативних положень чинного цивільного законодавства України, ані на рівні цивілістичної доктрини.

Водночас у практиці правозастосування та правореалізації досить часто мають місце випадки, коли учасники цивільно-правового спору вживають контрзаходів проти своїх опонентів для того, що зберегти за собою фактичне володіння нерухомою річчю, зокрема шляхом встановлення стосовно неї охорони, улаштування запираючих пристроїв тощо, та/або унеможливити її одержання опонентом за допомогою використання різного роду юридичних засобів, наприклад шляхом продажу чи дарування такого майна третім особам, його передачі в заставу тощо. Наскільки правомірне використання таких способів протидії? У якому разі вони можуть застосовуватись, якими принципами мають керуватись особи, які вдаються до них? Нині ці питання залишаються без відповіді, у зв'язку із чим розгляд порушеної проблеми здатен не лише пролити світло на важливі аспекти захисту суб'єктивних

цивільних прав на нерухомість, а і створити наукове підґрунтя для вирішення реальних проблем у практиці правореалізації та правозастосування.

У контексті суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно окреслена проблематика набуває особливої актуальності, що пов'язується із суспільним значенням та економічними властивостями відповідного майнового блага. Крім того, саме цивільний оборот нерухомості досить часто виступає «майданчиком» для апробації нових способів охорони та захисту суб'єктивних цивільних прав, а також для вдосконалення наявних охоронних (у широкому значенні) інструментів. У зв'язку із цим саме сфера відносин, об'єктом яких виступає нерухоме майно, здатна послугувати якісною платформою для ефективного й усебічного розгляду порушеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми захисту суб'єктивних цивільних прав на нерухомість досліджувались такими вченими правниками, як: С.С. Алексєєв, І.В. Андронов, І.В. Венедіктова, О.М. Гуліда, С.Д. Домусці, І.В. Жилінкова, О.С. Іоффе, Т.С. Ківалова, В.С. Ковальська, А.В. Коструба, О.О. Кот, Н.С. Кузнєцова, О.Д. Кутателадзе,

Р.А. Майданик, В.В. Надьон, О.О. Отрадна, Д.В. Роженко, М.О. Рожкова, Я.М. Романюк, І.В. Спасько-Фатеева, Л.Г. Талан, Р.О. Халфіна, Г.Г. Харченко, С.М. Хорунжий, Я.М. Шевченко, Р.Б. Шишка, О.Я. Явор, В.Л. Яроцький та інші.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні сутності контрзахисту суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно.

Основний матеріал дослідження. Недослідженість проблеми контрзахисту суб'єктивних цивільних прав на нерухомість зумовлює необхідність її розгляду в декількох аспектах, що загалом сприятиме формуванню цілісного базового уявлення про досліджуване цивільно-правове явище.

1. Поняття контрзахисту суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно

Донедавна основною сферою вживання терміна «контрзахист» виступав спорт, зокрема фехтування [1, с. 20; 2, с. 14, 15, 18, 19 та ін.; 3, с. 119, 120]. Однак активний розвиток суспільних відносин привів до більш широкого його вживання в інших сферах життєдіяльності людини. Зокрема, в умовах сьогодення ми можемо побачити використання вказаної лексичної одиниці в дослідженнях, предметом яких виступають проблеми державної безпеки [4, с. 1; 5, с. 128], економіки [6, с. 51; 7, с. 71] і навіть права [8, с. 97]. Проте, незважаючи на це, не можна ігнорувати ту обставину, що у відповідних наукових працях відсутнє єдине усталене розуміння базової сутності явища, що позначається вказаним терміном.

Зокрема, у «Словнику основних понять і термінів з фехтування» контрзахист розкривається як захист від уколу у відповідь [1, с. 91]. Із цього можна зробити висновок, що контрзахист у такому розумінні являє собою реакцію на наступ супротивника, яка, своєю чергою, являє собою реакцію на наступ особи, яка надалі вдається до контрзахисту. Водночас у контексті зазначеного формула контрзахисту на рівні фактичної поведінки має такий вигляд: наступ особи А – реакція особи Б шляхом зустрічного наступу – контрзахист особи А. Проте в такому разі стає очевидним, що контрзахист являє собою реакцію на наступ опонента, що створює передумови для його розгляду як захисту.

Також із контексту інших спеціальних спортивних джерел можна зробити висновок, що контрзахист являє собою, зокрема, спосіб протидії відповіді суперника [2, с. 14].

Важливим елементом у зазначеній формулі є реакція (відповідь) опонента, зокрема її характер, а також характер поведінки сторони, що наступає, оскільки саме в цій площині створюється умова для розмежування захисту та контрзахисту в юридичному сенсі.

П.Т. Колісниченко в контексті гарантування економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності вказує на те, що в разі перетину інтересів відповідних суб'єктів нерідко виникають конфлікти, що створюють загрози для їхньої безпеки. Якщо такі суб'єкти не вирішують суперечності на початковому етапі їх виникнення, існує ймовірність звернення ними до розробки «індивідуальних» систем гарантування безпеки, що проявляється у формуванні системи контрзахисту [6, с. 50–51]. На жаль, із цього контексту неможливо встановити сутність явища, що позначається вживаним терміном. Не дозволяє це зробити і звернення до інших наукових джерел, у яких термін «контрзахист» уживається, зокрема, в аспекті контрпропаганди в умовах кризових комунікацій [7, с. 71], негативних наслідків інформаційних впливів [4, с. 1], маніпуляцій суспільною свідомістю [5, с. 128] тощо.

Однак «червоною ниткою» крізь усі зазначені наукові позиції стосовно контрзахисту проходить проблема реакції особи на відповідний акт (акти) поведінки опонента. З відповідних наукових джерел убачається, що контрзахист – це завжди реакція на поведінку опонента, що є наслідком поведінки особи, яка надалі застосовує способи контрза-

хисту, однак проблема полягає в тому, який характер має поведінка опонента. З деяких позицій убачається, що це взагалі зустрічний «наступ». Зокрема, М.Л. Белкін вказує на те, що дуже небезпечним з погляду захисту прав громадян є ситуації, коли авторитет судів, які покликані безпосередньо захищати права суб'єктів приватного права, використовується із протилежною метою, у зв'язку із чим актуальним стає пошук засобів «контрзахисту» [8, с. 97].

Можна припустити, що в даному разі йдеться про використання суду для порушення суб'єктивних цивільних прав, оскільки саме воно виступає підставою для застосування способів захисту. Звідси випливає, що під контрзахистом у вказаному випадку розуміється реакція на порушення, що знову ж таки призводить до проблеми співвідношення захисту суб'єктивних цивільних прав, зокрема на нерухоме майно, як реакції на порушення, та контрзахисту. Саме ця проблема є ключовою в дослідженнях, що тією чи іншою мірою присвячена контрзахисту, у яких під контрзахистом розуміється звичайний захист як реакція на наступ (порушення). Водночас вона загострюється тим, що лексикографічні джерела не розкривають змісту поняття «контрзахист».

Водночас у сучасних словниках зазначається, що *контр-* та *контра* являють собою префікси, що вживаються для творення слів зі значенням «протилежний чомусь», «який протидіє комусь, чомусь», наприклад: *контрбаланс*, *контрманевр* [9, с. 568].

У контексті зазначеного варто зважати на те, що відповідно до однієї з найбільш поширених у цивілістиці позицій захист суб'єктивних цивільних прав являє собою, зокрема, певні заходи, що застосовуються в цивільних правовідносинах [10, с. 187; 11, с. 367]. Отже, «контрзахист» у вказаному сенсі являє собою «контрзаходи», які, своєю чергою, визначаються сучасними лексикографічними джерелами як заходи, що вживаються на протипагу заходам супротивника [9, с. 569]. У зв'язку із цим у контексті предмета нашого дослідження в найбільш загальному і широкому розумінні контрзахист суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно являє собою заходи, що вживаються особою на протипагу (як протидія) застосованим опонентом способам захисту суб'єктивних цивільних прав на відповідні блага. І в цьому сенсі варто погодитись із тим, що термінологічне словосполучення «контрзахист суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно» може позначати як спробу активною поведінкою подолати здійснюваний особою захист суб'єктивного цивільного права на нерухомість, так і спробу нейтралізувати застосовувані особою способи захисту, тобто відбитись від активного захисного наступу особи.

Це приводить до проблеми форм «юридичного наступу» на суб'єктивні цивільні права на нерухомість, захисту від нього, а також контрзахисту, варіації яких утворюють юридичні формули вказаного явища.

2. Юридична формула контрзахисту суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно

Юридичний наступ на суб'єктивні цивільні права стосовно нерухомості, захист від нього, а також контрзахист становлять єдиний ланцюг поведінкових актів учасників цивільних правовідносин. Водночас саме характер актів поведінки у відповідному ланцюзі виступає визначальною ознакою контрзахисту. Він завжди слідує за захистом суб'єктивного цивільного права, на протипагу йому, з метою нейтралізувати захист. Характер попередніх актів поведінки детермінує характер наступних актів, водночас вони можуть бути як активними (дії), так і пасивними (бездіяльність). Велике значення має та обставина, що ці акти повинні бути усвідомленими й охоплюватись спрямованістю на досягнення відповідної мети.

Більш поглиблене осмислення окресленого підходу в контексті можливих варіацій ситуації, у яких здійснюється контрзахист, дозволяє стверджувати, що залежно від

характеру актів захисту контрзахист може бути наступальним або оборонним.

Зокрема, зважаючи на те, що контрзахист суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно являє собою заходи, що вживаються на протидію захисту суб'єктивних цивільних прав, його юридична формула в послідовності актів поведінки має такий вигляд:

Юридичний наступ особи А – захисна реакція особи Б – контрзахист особи А.

Юридичний наступ особи А, у разі визнання підставою для захисту суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно, приводить нас до ч. 1 ст. 15 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), якою визначається, що кожна особа має право на захист свого цивільного права в разі його порушення, невизнання або оспорювання [12, ст. 15], що фактично являють собою форми можливих дій відповідної особи, які утворюють підстави для застосування цивільно-правових способів захисту.

Захисна реакція особи Б є здійсненням особою, чії суб'єктивні цивільні права порушуються, не визнаються або оспорюються, заходів, спрямованих на припинення порушення або визнання суб'єктивного цивільного права на нерухомість у разі його невизнання або оспорювання відповідно. Крім того, з огляду на те, що способи захисту суб'єктивних цивільних прав можуть застосовуватись у разі реальної загрози порушення суб'єктивного цивільного права, у відповідній ситуації вони можуть спрямовуватись на усунення (нейтралізація) такої загрози [13, с. 93].

Контрзахист особи А являє собою застосування способів протидії захисту суб'єктивних цивільних прав на нерухомість. Контрзахисні заходи зазвичай уживає та сама особа, поведінка якої стала підставою для застосування опонентом способів захисту. По-перше, контрзахисна поведінка телеологічно пов'язана з відповідними поведінковими актами. Досить складно уявити ситуацію, коли третя особа намагається нейтралізувати захист, за умови, що вона взагалі не має стосунку до підстав його застосування. По-друге, через те, що контрзахист є вольовою і цілеспрямованою поведінкою, якщо його все ж таки здійснює третя особа, то в такому разі її суб'єктивне ставлення до відповідних обставин повинно охоплювати, крім контрзахисту, також і порушення суб'єктивних цивільних прав на нерухомість, що стало підставою для захисту. Наприклад, конкуренти підприємця можуть об'єднати зусилля для того, щоб здійснювати на нього протиправний тиск, наприклад шляхом створення перешкод у користуванні нерухомою річчю.

3. Протиправність і правомірність контрзахисту суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно

Безпосередній зв'язок контрзахисту суб'єктивних цивільних прав на нерухомість із захистом таких прав порушує проблему його правомірності і протиправності.

Звернення до підстав застосування способів захисту суб'єктивних цивільних прав, визначених ч. 1 ст. 15 ЦК України, створює умови для висновку, що контрзахист являє собою протиправний прояв у цивільному праві. Адже чи може взагалі мати правомірний характер поведінка особи, спрямована нейтралізувати захист суб'єктивних цивільних прав на нерухомі речі від протиправних посягань? Якщо підставою для захисту виступає протиправна поведінка особи, а контрзахист спрямовується на нейтралізацію захисту, то із цього очевидно випливає, що контрзахист об'єднується з відповідним протиправним проявом спільною метою, а тому також набуває протиправного характеру. Проте стосовно контрзахисту не можна бути передчасно категоричним у цьому питанні через його складність і неоднозначність як правового явища. Причина цього криється у складності механізму цивільно-правового регулювання, а також у специфіці правозастосування в окремих справах. У зв'язку із цим порушену проблему необхідно розглядати в декількох проявах.

3.1. Контрзахист – протиправна поведінка особи.

За загальним правилом, контрзахист має протиправний характер, оскільки він перешкоджає нейтралізації протиправних проявів у цивільних правовідносинах і таким способом посилює їх або забезпечує їхній протиправний вплив на інших осіб. На прикладі судової справи № 369/8403/18 вбачається, що контрзахист може мати чітку форму цивільного правопорушення. Здійснення перешкод у фактичному користуванні особою нерухомою річчю може пов'язуватись із необхідністю здійснення нею додаткових витрат на винаймання житла для проживання. А відповідні перешкоди в користуванні нерухомою річчю нежитлового призначення можуть забезпечувати неодержання особою прибутку, наприклад від передачі такого майна в найм (оренду).

3.2. Контрзахист – форма зловживання суб'єктивним цивільним правом. Здійснення особою заходів контрзахисту суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно може мати форму зловживання правом, для якого характерне здійснення недобросовісної поведінки [14, с. 153], яка має вольовий та усвідомлений характер [15, с. 33–34], утілює намір особи продемонструвати законність своїх дій чи бездіяльності [16, с. 290], а також характеризується формальною правомірністю (має місце відсутність порушень конкретних юридичних заборон за порушення загальних правових принципів, які покликані спрямувати поведінку суб'єкта в межах певного соціального призначення наданих йому правомочностей) [15, с. 34]. Розгляд зловживання правом як правопорушення є дискусійним ще й із міркувань наявності відмінностей між цими явищами [17, с. 33–34]. Навіть більше, ідеться про зловживання правом, яке передбачає його здійснення, що вже саме собою забезпечує особі можливість реалізувати певну модель поведінки, яка має правомірний характер.

В окремих випадках відповідна поведінка суб'єкта контрзахисту допускається через специфіку форми вирішення відповідного спору. Наприклад, закон надає кожній особі право на судовий захист своїх суб'єктивних цивільних прав, однак, по-перше, встановити, чи належать особі відповідні суб'єктивні цивільні права, можна лише у процесі розгляду справи, по-друге, змагальність судового процесу передбачає доведення кожним з учасників спору обставин, на які вони посилаються. У зв'язку із цим специфіка процесуальної форми вирішення цивільно-правового спору сама визначає можливість особи застосовувати контрзахист суб'єктивних цивільних прав. Саме тому в окремих випадках порушник може здійснювати спроби нейтралізувати захист опонента шляхом звернення до суду з позовом про захист суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно, які взагалі йому не належать. Однак установити це можна лише у процесі розгляду справи.

Також необхідно зважати й на те, що особа, яка застосовує контрзахист, може добросовісно помилятися, зокрема бути переконаною в тому, що вона має право не допускати опонента до користування відповідним нерухомим майном. У такому разі про зловживання правом можна стверджувати лише в об'єктивному сенсі. У цьому аспекті висновки, сформовані судами під час розгляду вказаної вище справи № 369/8403/18 щодо прав ОСОБА_2, ОСОБА_3 та ОСОБА_4 користуватись спірною квартирою, потребують додаткового осмислення, однак не виключено, що ОСОБА_1 може бути переконана в тому, що ці суб'єкти не мають права користуватись відповідним житлом.

Окреслене свідчить про те, що контрзахист суб'єктивних цивільних прав на нерухомість може бути формою зловживання, принаймні процесуальними правами.

3.3. Контрзахист – правомірна поведінка особи.

Складність механізму цивільно-правового регулювання суспільних відносин, а також порядок вирішення окремих спорів може призводити до колізійних ситуацій, коли

і захист і контрзахист можуть мати правомірний на момент їх застосування характер. Причинами здатні виступати, зокрема, прояви юридичної невизначеності в цивільних правовідносинах, яка характеризує неможливість встановлення без застосування спеціального методологічного інструментарію значення дій та/або бездіяльності учасників цивільних правовідносин стосовно нерухомості і визначення цілісної картини відповідних обставин. Прикладом виступає процес визнання правочину щодо відчуження нерухомого майна недійсним. Позивач у таких спорах прагне захистити своє суб'єктивне цивільне право на нерухомість, тоді як відповідач, посилаючись на презумпцію правомірності правочину (ст. 204 ЦК України) [12, ст. 204], захищає своє право, набуття якого ґрунтується на презюмовано законному титулі. Хоча очевидно, що в цій ситуації зазвичай є лише один власник. Проте залежність недійсності правочину від рішення суду на тлі права учасника відповідного спору подати позов до суду про визнання його недійсним для захисту свого суб'єктивного цивільного права створює підґрунтя для висновку, що в цій ситуації можуть одночасно і правомірно застосуватись захист і контрзахист.

В інших, більш однозначних ситуаціях лише з погляду об'єктивної реальності відповідні обставини можуть бути однозначними, у зв'язку із чим або дії особи, які стали підставою для застосування контрзахисту, не матимуть ознак захисту, у зв'язку із чим контрзахист у такому разі буде нічим іншим як захистом суб'єктивних цивільних прав особи, або ж, навпаки, наявні всі підстави для застосування захисту прав на нерухомість, який здійснюється способом і в межах, визначених договором або законом, що надаватиме контрзахисту ознак протиправності. Однак формалізація цивільно-правових процедур, зокрема й матеріальних,

зумовлює необхідність встановлення вказаних обставин у визначений договором або законом спосіб, що дозволяє однозначно вживати терміни «захист» і «контрзахист» з урахуванням окресленої суперечливості останнього.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене вище, можна сформулювати такі висновки:

1. Контрзахист суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно в контексті темпоральної послідовності завжди слідує за захистом таких прав.

2. Контрзахист суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно являє собою заходи, що вживаються особою на протиправу (як протидія) застосованим опонентом способом захисту суб'єктивних цивільних прав на відповідні блага.

3. За загальним правилом контрзахист суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно є протиправною поведінкою, оскільки спрямовується на протидію захисту, що, своєю чергою, являє собою правомірну поведінку як реакцію особи на протиправні прояви з боку інших осіб. Із цього ж випливає, що контрзахист телеологічно пов'язується з порушенням, невизнанням або оспорюванням суб'єктивних цивільних прав на нерухомість.

4. Контрзахист суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно може виступати формою зловживання суб'єктивним цивільним правом, зокрема процесуальним правом на захист, якщо таке право здійснюється особою на протиправу захисту, здійснюваного опонентом.

5. Контрзахист суб'єктивних цивільних прав на нерухоме майно може мати правомірний характер тоді, коли через специфіку юридичної ситуації його протиправність може бути встановлена лише з огляду на обставину, що настане і яка набуде юридичного значення в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словарь основных понятий и терминов по фехтованию на украинском, русском, английском и французском языках (для студентов всех специальностей академии по дисциплинам «Физическое воспитание», «Физическая культура») / сост. И.Ю. Садовская. Харьков : Харьков нац. акад. гор. хоз-ва, 2012. 43 с.
2. Мидлер М.П., Тышлер Д.А. Психологическая подготовка фехтовальщика. Москва : Физкультура и спорт, 1969. 128 с.
3. Улан А.Н. Особенности ведения поединков в фехтовании на современном этапе развития вида спорта. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2016. Вип. 4 (74). С. 118–121.
4. Улічев О.С. Модель та методи поширення інформаційних впливів у соціальних мережах в умовах інформаційного протипротива: автореф. дис. ... канд. тех. наук. Київ, 2021. 24 с.
5. Шумейко О.М. Психолого-інформаційна контрбезпека в контексті маніпуляцій свідомістю. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпро, 12 березня 2020 р. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 127–129.
6. Колісниченко П.Т. Науково-методичні основи ефективного управління економічною безпекою малих та середніх підприємств. *Економіка та держава*. 2017. № 7. С. 49–52.
7. Кучкін М.С., Гамова І.В. Контрпропаганда у системі кризових комунікацій. *Реклама: інтеграція теорії та практики* : тези доповідей XI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 23 листопада 2017 р. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. С. 71–72.
8. Белкін М.Л. Спростування судових преюдицій як засіб захисту прав платників податків в адміністративному судочинстві. *Адміністративне право і процес*. 2012. № 1 (1). С. 96–105.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. 3 дод. і допов. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
10. Кот О.О. Поняття захисту суб'єктивних цивільних прав. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 4. С. 184–189.
11. Олейникова А.В. Деякі питання захисту права власності в Україні. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2001. № 2. С. 365–369.
12. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № № 40–44. Ст. 356 (із змінами).
13. Спесівцев Д.С. Телеологічний аспект захисту суб'єктивних цивільних прав. *Правове регулювання суспільних відносин: питання теорії та практики* : монографія / А.В. Духнович та ін. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. С. 83–106.
14. Кот О.О. Проблеми здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав : дис. ... докт. юрид. наук. Київ, 2017. 550 с.
15. Резнікова В.В. Зловживання правом: поняття та ознаки. *Університетські наук. записки*. 2013. № 1 (45). С. 23–35.
16. Рогач О.Я. Зловживання правом: теоретико-правове дослідження : монографія. Ужгород : Ліра, 2011. 368 с.
17. Карнаух Б.П. Зловживання правом та його правові наслідки. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 31–36.